De conventsrede van dr. W. P. Berghuis

Vandaag wil ik het niet uitvoerig hebben over het regeringsbeleid zoals het thans wordt gevoerd en ook niet over de positie van het kabinet-De Jong. Beschouwingen daarover liggen trouwens ook meer op het terrein van de voorzitter van de Tweede Kamerfractie, die deze dan ook op een uitstekende, parlementair bekwame, weloverwogen maar tevens wel zeer voorzichtige wijze — een voorzichtigheid waarmede ik op zichzelf instem — op 11 oktober j.1. in de Tweede Kamer heeft gegeven, maar ik heb mij in het verleden toch wel vrij regelmatig veroorloofd om ook mijnerzijds enige opmerkingen over deze dingen te maken.

Ik wil dat, nu zoals ik zei, niet uitvoerig doen. Ik zou echter willen zeggen, dat naar mijn mening het kabinet-De Jong op dit ogenblik in het bijzonder vanwege twee punten sterk staat. In de eerste plaats hierom: het moet zeer moeilijke financiële en economische problemen de baas zien te worden, zodat het door niemand wordt benijd.

En in de tweede plaats staat het kabinet sterk, omdat wel niemand als deze ploeg het niet al te bont maakt op korte termijn een kabinetscrisis zal willen nu het gebeuren in de vorige parlementaire periode met haar twee kabinetscrises de parlementaire democratie in ons land toch al bijna tot een aanfluiting heeft gemaakt.

De rust waarmee de huidige premier het kabinet In de tegenwoordige omstandigheden leidt dwingt terecht respect af, waarbij overigens de vraag overblijft of dat In deze tijd van wezenlijke onrust het belangrijkste is. Ik wil ook gaarne vertrouwen uitspreken in de bewindslieden van onze richting, die van het kabinet deel uitmaken, zonder daarmee bewindslieden van andere richtingen onrecht te willen doen.

Inspiratie en idealen

Ik zou nog iets willen zeggen — en dan raak ik in belangrijke mate al aan het hoofdpunt waarover ik het in deze rede en wij het met z’n allen vandaag in de besprekingen over willen hebben — naar aanleiding van — dus niet over — de financieel-economische moeilijkheden waarmee ons volk en de regering in het bijzonder nu te maken heeft. Ik spreek wel als een overtuigd politicus. Het spreekt vanzelf, dat wij ons werk als volk naar binnen en naar buiten alleen goed kunnen

doen, wanneer onze staats- en volkshuishouding gezond is. Daarmee zal niemand het oneens kunnen zijn, ook al lopen onder de deskundigen de meningen over de aard en de mogelijkheden van deze gezondheid dan nog wel eens wat uiteen.
Het vergt bijzonder veel stuurmanskunst om in een onstuimig- driftige en zo uiterst belangrijke periode in de politiek — en dan met name politiek in wereldverband gezien — zoals wij die nu beleven niet op hol te slaan.
Het zal bijzonder veel inspanning en wijsheid vragen om innerlijke inspiratie, idealen en taken en de mogelijkheden tot realisering daarvan in een zodanig evenwicht te brengen, dat het best-mogelijke wordt bereikt. Dat stel ik voorop en de verantwoordelijkheid daarvoor dragen wij allen, of wij er al of niet ernstig mee bezig willen zijn.
Maar — en nu kom ik op het punt waar het mij om gaat — ook in een politiek beleid dienen inspiratie (zoals dat tegenwoordig wel genoemd wordt, maar noem het beginselen of een „gedreven-zijn") èn idealen voorop te staan om daarna de mogelijkheden te onderzoeken. Natuurlijk hangt het een met het andere samen. Dat spreekt vanzelf.
Maar de volgorde is wel van belang. Die is zelfs van doorslaggevende aard bij het doen van een politieke keuze.
Men kan twee dingen doen. Men kan stellen, wij moeten eerst berekenen wat wij hebben; wij moeten daarna berekenen, wat wij nodig hebben om te kunnen behouden wat wij voor onszelf hebben verkregen, en dan kunnen en moeten wij uitrekenen wat wij nog meer voor anderen binnen en buiten ons volk kunnen doen.
]e kunt het ook anders stellen: wij moeten eerst nagaan wat voor taken wij hebben voor het gehele en speciaal voor de zwakkeren in ons volk en voor de wereld als geheel en wat wij moeten doen ten behoeve van een goede, een betere samenleving voor het nageslacht. Om daaraan te voldoen moeten wij natuurlijk berekenen wat wij daarvoor, ook al is het met pijn, kunnen opbrengen.
Ik weet wel: dit is geen economisch verhaal, het is een politiek verhaal. En dat wil ik ook houden, daar ben ik ook voor, daarvoor zijn wij er ook als politieke partij.
Praktische gevolgen
Ik geloof dat wij voor de tweede door mij genoemde wijze van denken moeten kiezen. En ik raak dan tevens van alle

termen af als links of rechts, dan wel progressief of conservatief, die toch óf versleten zijn óf verkeerd uitgelegd worden.
Ik meen, dat de juiste politieke opstelling is: eerst onze taken zien en daarna berekenen wat wij er van kunnen — maar als het nodig is ook moeten — realiseren. Wanneer wij beginnen met eerst maar eens na te gaan wat wij in onze portemonnaie hebben en daarna gaan bezien wat voor taken wij hebben — die natuurlijk ook financieel berekend moeten worden — gaan wij bij voorbaat remmen en dat kan erop neerkomen dat wij in ernstige taken tekort schieten.
Tussen haakjes: het betrokken raken in een oorlog heeft wel geleerd wat allemaal kan worden opgebracht als het moet. Dit „als het moet" geldt echter evenzeer voor onze tijd van betrekkelijke vrede. Mede om een nieuwe oorlog of een nieuwe klassenstrijd te voorkomen.
Stel nu eens dat wij ten koste van onze eigen persoonlijke welvaart, ook al is die van andere volken nog groter, iets meer van onze eigen rijkdom zouden moeten prijsgeven, zouden wij die stap dan niet moeten doen, indien wij daardoor arme mensen in de wereld dichtbij en ook verderweg voor de toekomst zouden kunnen helpen? Ik dacht dat dit een eerste punt van christelijke politiek is. Het zal ons hard vallen, maar het kan daarom voor onszelf ook wel eens nodig en nuttig zijn.
Onze wijze van benadering
Het gaat in deze dingen in de politiek om de wijze van benadering. En dan is het beslist niet zonder meer een zaak van zwart-wit. Maar ik meen wel dat deze wijze van benaderen voor de politiek steeds essentieel is. Ik meen dat een politiek, die vanuit het christelijk geloof wil opereren slechts aan één van deze beide kanten kan staan, en dan is het dacht ik duidelijk aan welke kant zij naar mijn mening moet staan.
En ik meen tevens dat hierin de economie, of laat mij liever zeggen de economen weliswaar mede-richtingbepalend en zelfs in belangrijke mate dienstverlenend moeten zijn maar tenslotte niet beslissend.
En de economen kunnen in dat opzicht van de dienstverlening — dat hebben zij wel bewezen — heel wat.
Ik meen dat wij van elkander zoals wij op dit moment in christelijke kring in gesprek zijn, moeten weten of wij het met deze wijze van benadering eens zijn.

De Nederlandse regering staat zoals de cijfers uitwijzen voor een zeer moeilijke opgave naar onze eigen rekenkundige maatstaven. Maar dat is dan met alle betekenis ervan in het bijzonder van binnenuit bezien.

Zorg voor de zwakken

Volgens een onlangs verschenen rapport zal het tot het jaar 2025 moeten duren, voordat wij op hetzelfde welvaartspeil als dat van de burgers der Verenigde Staten in dat jaar zullen zijn aangeland.

Een feit is dat wij, Nederlanders, op dit ogenblik van buitenaf bezien vanuit het gezichtspunt van het overgrote deel van de mensheid in een positie van een bijzondere welvaart verkeren. En voor ons zelf zullen wij eerlijk moeten erkennen, dat we het met z'n allen, niet te verwaarlozen uitzonderingen daargelaten, op dit moment beter hebben dan wij het ooit gehad hebben. Wanneer geconstateerd moet worden dat men te hoop loopt indien de regering, van welke constellatie dan ook in dit opzicht enige correcties wil aanbrengen, dan kan ik mij daar bijzonder aan ergeren.

Bovendien moeten wij niet in de eerste plaats onze ogen richten naar hen die het nu beter hebben dan wijzelf, maar naar de vele honderden miljoenen in de wereld, waaronder ook in ons land die het materieel slechter hebben of in de grootste nood verkeren. In dit verband wil ik ook stellen, dat wij niet in de eerste plaats moeten kijken naar wat andere welvarende landen voor de zwakken in de wereld doen, maar dat wij ons heel eenvoudig moeten bepalen tot onze eigen taak. En als wij ons voor de vervulling daarvan meer fysieke inspanning — en dat geldt voor ieder in welke bedrijfstak en in welke functie dan ook — zullen moeten opbrengen of ons offers — ook financiële — zullen moeten getroosten, dan zullen wij dat moeten doen. Daar ligt onze primaire taak. En wanneer het de overheid is, die ons daartoe door openbare maatregelen moet pressen, laten wij ons dan daartoe maar lenen, wanneer het om het aardse welzijn van de mensheid gaat.

Ik heb al gezegd: dit is geen economisch verhaal. Het is evenmin een preek, ofschoon het daar best iets van zou mogen hebben. Het is ook geen beroep op liefdadigheid. Het is een uitgesproken politiek verhaal vanuit onze menselijke verantwoordelijkheid van Godswege voor een rechtvaardig bestel op deze I aarde van nu en morgen, zolang God haar laat bestaan. Het' gaat om een bestel waarvoor de overheid in belangrijke mate van Godswege heeft te zorgen. Uiteraard niet

zij alleen. Maar wel zij in zeer bijzondere en zeer verantwoordelijke zin, wanneer het gaat om een bestaan van rechtvaardigheid en vrede in vrijheid. Hoe voller en ingewikkelder de menselijke samenleving wordt, des te meer zal de overheid in de hiervoorgenoemde zin orde op zaken moeten stellen, ook door openbare voorzieningen en dat in toenemende mate in wereldverband. En zo zullen wij ons er bijvoorbeeld over moeten verheugen, dat landen als de Verenigde Staten en Rusland hun gemeenschappelijke verantwoordelijkheid in dit opzicht blijken te beseffen.
zonder dat de fundamentele tegenstellingen van de baan zijn en zonder dat wij nog aan een rechtvaardige wereldorde toe zijn.

Het partijstelsel

Ik kom nu tot het punt dat in ons land op dit ogenblik zo sterk in discussie is, namelijk het geldende partijstelsel, c.q. de hervorming dan wel de vernieuwing daarvan. In wereldver- band gezien is wellicht onze discussie niet belangrijk, maar toch hebben wij iets in te brengen en wij zullen dat ook moeten doen. Dat is op z'n minst onze plicht.

Men klaagt over de onduidelijkheid van de bestaande politieke partijconstellatie in ons land. Daar is wel iets van waar, maar men moet het ook weer niet overdrijven. Er zijn nog altijd vijf partijen in Nederland die het hoofdstramien aangeven. D'66 moet — met alle respect voor haar élan — nog bewijzen wat zij politiek voorstelt. De Boerenpartij stelt politiek vrijwel niets meer voor omdat zij negatief begon en dat ook bleef.

En wat de duidelijkheid van de vijf grote, c.q. middengrote partijen betreft, daar mankeert echt wel iets aan. De burger zal van een politieke partij in hoofdzaken moeten weten wat hij aan haar heeft. Dat geldt voor alle.

De K.V.P. en de P. v. d. A. willen in november en december a.s. meer duidelijkheid aan het licht brengen. Daarop moeten wij dus wachten. De C.H.U. is, dacht ik, bezig zich wat meer als echte politieke partij op te stellen.

Dit mogen wij alleen waarderen maar ook het resultaat daarvan moeten wij afwachten. De resultaten zullen wij naar ik meen ook eerst in december a.s. zien. De liberalen zitten, als ik het goed zie, naar hun eigen besef met zichzelf niet in de knoei. Het zij hen van harte gegund. Of het terecht is, is hun zaak.

Het klinkt nogal betweterig wanneer ik mij zo over de andere partijen uitlaat. En dat wordt misschien nog erger, wanneer ik beweer dat de A.R.P. er in een proces van vele jaren, een proces dat niet zonder pijn en moeite heeft plaatsgevonden en waarvan ik, zoals bekend zal zijn, gewild zou hebben dat dit
op z'n minst samen met de C.H. zou hebben plaats gevonden, op een enigermate toesprekende wijze in is geslaagd, althans in haar officiële documenten, een echte politieke partij te zijn op basis van de radicaliteit van het Evangelie, zich uitende in een vrij duidelijk programmatische opstelling met een eigen karakter. Zij is er beslist nog niet, maar zij doet een poging. En dat de jongeren daaraan duidelijk meedoen is belangrijk. Zij, zullen binnen een kortere termijn dan wij vaak denken de verantwoordelijkheid moeten overnemen.
Maar het is toch een ernstige poging tot een politiek willen bedrijven vanuit het christelijk geloof met het wijzen van een eigen weg voor een christelijk, ook christelijk-georganiseerde politiek. Want aan dit laatste houdt zij voor ons land en in de gegeven omstandigheden met overtuiging juist in de wereld van vandaag vast.
Confessionele partij?
En voor wat de benaming confessionele partij betreft begrijp ik best dat wij haar als benaming los moeten laten, omdat zij met name in R.K. kringen misverstanden wekt, nl. de gedachte aan kerkelijke gebondenheid.
Overigens ben ik mij er voldoende van bewust dat er in de R.K. kring zijn, die meer willen loslaten dan ik zojuist heb genoemd. Maar laten wij ter voorkoming van misverstanden in de christelijke discussie de naam confessioneel maar loslaten en het accent leggen op een politieke organisatie die zich uitdrukkelijk op het christelijk geloof wil baseren en zich daardoor wil laten inspireren en drijven. Overigens, de jongeren van geest (en dat is geen leeftijdskwestie maar meer een zaak van meebeleven de ontwikkeling van ons denken) zullen er in het stormachtige proces van nu verder over moeten denken. Daarbij mogen wij echter nooit vergeten, dat tientallen generaties over de problemen, waar de generatie van nu zo hevig mee worstelt, met elkaar heel wat meer hebben nagedacht dan wij dat in één generatie kunnen doen. De ene generatie is in waarde niet be-

langrijker dan de andere, zij het ook dat de jongste steeds voor nieuwe vragen en taken komt te staan en dus ook voor nieuwe verantwoordelijkheden die de oudere niet gekend hebben. Maar nu stap ik voorlopig ook weer van onze partij af.
Iets in de geest van het voorgaande heb ik ook in mijn rede voor de Deputatenvergadering van januari j.1. willen zeggen.
Discussie partijbestel
Ik kom nu eerst terug op de hevige discussie over het partijbestel in ons land, die aan de gang is.
De discussie vraagt om duidelijkheid. Wellicht niet ten onrechte. Maar de aan de gang zijnde discussie, zoals wij die in de laatste maanden via pers, radio en televisie beluisteren, is zelf van een zodanige onduidelijkheid en is zo verward, dat niet alleen de meelevende en meeluisterende staatsburger, maar ook de wat meer ingevoerde politicus er soms geen touw meer aan weet vast te knopen.
Als wij in Nederland partij-politiek al in de war zijn — een uitspraak die ik wel wat overdreven vindt zonder haar in alle opzichten te willen ontkennen — dan dreigt er nu een complete verwarring.
Desondanks moet die discussie, die op sommige belangrijke punten als bijvoorbeeld het pleidooi voor een doorbraak door de christelijke partijen allerminst nieuw is, voortgaan. Wij zullen er echter een uiterst koel hoofd naast een warm hart bij moeten bewaren.
Bij velen leeft de verwachting, dat er binnen de huidige parlementaire periode een generale herziening van de Grondwet of zelfs maar een wezenlijke verandering van ons kiesstelsel zou kunnen tot stand komen.
Ik meen in alle nuchterheid, dat wij op dit punt niet a! te grote verwachtingen moeten koesteren. Want de discussie, welke aan de gang is, is op zichzelf zo belangrijk, dat wij haar in haar resultaten niet moeten overhaasten.
Daarvoor is zij ook veel te veel verweven met ervaringen uit

een lang verleden. Dat klinkt nogal erg voorzichtig maar ik meen dat daarvoor ook reden is, zonder dat ik op elke voortvarende discussie over deze dingen een domper zou willen zetten. Maar het gaat nu eenmaal om dingen, die niet van

de ene dag op de andere tot stand zijn gekomen. Het is het resultaat van een lang proces en wanneer wij aan de uitkomst daarvan wat willen veranderen, dan kan daartoe stellig aanleiding zijn. Zelfs haast in deze kan nodig zijn, maar geen overhaasting.

In dit verband zou ik willen opmerken: wij moeten koersen naar de toekomst, wij dragen onze directe verantwoordelijkheden ten aanzien van het heden, maar wij mogen de lessen en de ervaringen van het verleden niet negeren. Als wij dat zouden doen, zouden wij heel eigenwijze mensen zijn. Wij zouden ogenschijnlijk voor het heden iets goeds doen maar wij zouden de toekomst en het nageslacht er geen dienst mee bewijzen.

Ik spreek vanuit de veruit oudste partij van ons land. Dat is geen verdienste maar beslist ook geen schande. Integendeel, ik beschouw het als een eer tot zo'n oude partij met haar ervaring en als leerschool te mogen behoren, maar ik zie ook wel de gevaren van vermesting die met zo'n hoge leeftijd gepaard kunnen gaan.

Overigens zal ook voor de huidige nogal verwarde discussie over ons partijbestel wel gelden: de soep wordt niet zo heet gegeten als zij wordt opgediend. Afgezien van het feit, dat niemand er de behoefte aan heeft zich de mond te branden, mag tevens gerekend worden op het verantwoordelijkheidsbesef van alle organisatorisch leidinggevende personen nu en in de toekomst, binnen of buiten het georganiseerde partijbestel. Niemand van al de in ernst bij de huidige discussie betrokkenen wil voor ons land naar het Franse systeem toe, laat staan naar het Spaanse of het Griekse, waarbij ik mij in dit verband maar tot West-Europa beperk en het niet over Oost-Europa heb.

De „achttien"

Ik kom nu tot het gesprek tussen de zogenaamde „achttien", het officiële gesprek tussen K.V.P., C.H.U. en A.R.P.

Dit gesprek is als geheel nog aan de gang. Over de incidentele besprekingen zijn publieke mededelingen gedaan.

Die kent u. De besprekingen dragen naar haar aard een vertrouwelijk karakter. Ik kan er daarom, afgezien van de openbare communiqué's, dan ook alleen mededelingen over doen voor wat betreft onze eigen stellingname daarin. En dan ook nog slechts in onze vertrouwde verhouding met onze christendemocratische zusterpartijen, zoals die er in het

bijzonder via de internationale unie van christen-democraten ook in nationaal verband is, en die wij, welke ook de uitslag van het gesprek van de achttien zal zijn, willen handhaven. Wij hebben nu eenmaal betrekkingen met partijen als de K.V.P. en de C.H.U., betrekkingen van zeer wezenlijke aard die wij met andere partijen, die het christelijk geloof niet als uitgangspunt den, niet hebben. En die betrekkingen zijn er ook internationaal, waarbij ik in het bijzonder aan Europa en Zuid-Amerika denk, maar waarbij ik tevens hoop, dat er ook betrekkingen komen. Zo is er b.v. in Indonesië een protestants-christelijke partij, de Parkindo, en een katholieke partij. Het is te wensen dat ook deze partijen in het internationale verband van de christen-democratische partijen in de toekomst zullen worden betrokken.

Ik wil niet beweren, dat het in die internationale christen-democratische samenwerking politiek op alle punten zo eensgezind ligt. Integendeel, er mankeert nogal wat aan. Maar desondanks moet er heel wat gebeuren, voordat wij ons niet meer bijzonder verbonden gevoelen met die partijen in ons land en in de wereld, die het christelijk geloof als uitgangspunt en basis aanvaarden. Het is bekend dat het de A.R.P. om een van haar hoofddoelstellingen in de strijd om partijvorming gaat. Het is echter duidelijk, dat zij gezamenlijk heel wat zullen moeten presteren om hun bestaan waar en geloofwaardig te maken. Ook in de praktijk van de politiek.

Onze opstelling

Wij menen, dat zo'n volgehouden christelijke politiek, georga- 14

niseerd vanuit de radicaliteit van het Evangelie, zo belangrijk is, dat wij ernaar moeten streven haar gemeenschappelijk — in welke verbandsvorm ook — tot uitdrukking te doen komen. Maar dat zal dan ook uit een program en uit het praktisch handelen moeten blijken. Daar ligt voor ons, gelet op de opstelling welke wij zelf hebben gekozen, wel de crux. Wij hopen op en wensen van harte een slagen van het gesprek van de achttien. Het is niet zo maar, dat wij van hun samenwerking reeds sinds jaren een strategische doelstelling hebben gemaakt. Maar er kan een moment komen — ik hoop van niet en ik zal er ook zeker niet naar streven — dat wij de door ons gekozen koers (niet naar de letter maar naar de geest) moeten laten prevaleren bo- van een nauwer verband dan thans het geval is tussen de drie , partijen, die op dit ogenblik in gesprek

zijn.
Hoe dat dan zal moeten gebeuren, ook voor wat de organisatie van onze eigen partij betreft, kan ik thans nog niet zeggen. Alleen zou ik met nadruk willen stellen, dat wanneer de situatie zou ontstaan, die niet alleen nationaal, maar tevens ook internationaal niet onmogelijk is, nl., dat zich een zogenaamde conservatieve christelijke partijvorming naast een zogenaamde progressieve christelijke partijvorming zou voordoen, daarmee de gedachte aan partijvorming op basis van het christelijk geloof geheel ongeloofwaardig wordt gemaakt.
Sommigen in de christelijk-politieke kring zouden dat niet ernstig vinden, wij vanuit onze partij zouden dat een zeer ernstige zaak vinden.
Een politieke partij, welke zich wil baseren op de uitgangspunten en de inspiratie, de drijfkracht van het christelijk geloof, zal naar haar aard op vernieuwing en hervorming uit zijn en niet slechts uit zijn op behoud van wat nu eenmaal verworven is. Zij zal uit moeten zijn op een rechtvaardige samenleving en in de eerste plaats zich bezig moeten houden met de zwakkeren in de samenleving, met hen die hongeren en dorsten of in de gevangenis zitten, ook al hebben zij dit voor een deel aan zichzelf te wijten en zonder hun eigen schuld of verantwoordelijkheid buiten beschouwing te laten.
U weet, dat wij de woorden „vanuit de radicaliteit van het Evangelie” hebben ingevoerd. Een term die ik op zichzelf graag voor een betere geef maar die toch wel ongeveer aangeeft wat wij van een christelijke politiek verwachten en die aangeeft, wat wij met een christelijke partij willen. In dit verband verheugt het mij, omdat ik te dien aanzien toch zekere twijfels had, dat de heer Mellema, de voorzitter van de Tweede Kamerfractie van de C.H.U., blijkbaar tegen een aanvankelijk anders opgevatte indruk heeft uitgesproken, dat de christen-radicalen niet buiten mogen blijven staan. Evenzeer als het mij verheugt, dat in de K.V.P.-delegatie in het gesprek van de achttien, de leden welke zich christen-radicalen noemen, zitting blijven houden.
Dit zijn aanwijzingen dat het fundamentele gesprek tussen K.V.P., C.H.U. en A.R.P. moet worden voortgezet. Daarvoor gaat het om te diep-ernstige zaken, die temidden van alle niet minder serieuze discussie-geharrewar van het moment in

het oog moeten worden gehouden.

Geen vaste afspraken

In dit verband wil ik ter vermijding van misverstand opmerken, dat wij ons als A.R.P. bepaald niet vereenzelvigen met de zich noemende R.K. christen-radicalen, die het bekende adres aan de K.V.P. hebben gericht.

Daarvoor is de groep ondertekenaren allereerst zelf te gedivergeerd. En bepaalde conclusies waartoe zij komen, zoals bijvoorbeeld het uitspreken van de wenselijkheid van een min of meer vast verbond met P. v. d. A. en D'66, wijzen wij beslist af. Waarom zou een christelijke partij dat moeten doen? Omdat de anderen dat willen? Ik meen dat wij daarmee aan het eigen karakter van een christelijke partij en daarom ook aan de parlementaire democratie als zodanig geen dienst zouden bewijzen. Ik wil daarmee in het geheel niet beweren, dat wij zouden moeten schromen ook tegenover de kiezers, voor de verkiezingen uit te spreken met welke partij wij naar de inzichten van het

ogenblik bij voorkeur in zee zouden willen gaan om onze doelstellingen zoveel mogelijk te bereiken. En dat is voor mij beslist geen zaak van lood om oud ijzer, al zou het er niet toe doen. Ik zou best willen laten weten met wie ik het liefst in zee zou willen gaan en in ieder geval, met wie ik bij een kabinetsformatie — alle omstandigheden kennende — het eerst zou willen praten. Maar om tevoren vaste afspraken te maken; ik bedank er stichtelijk voor. Ik zou mijn partij daardoor in een onduidelijke positie plaatsen. Ik zou ook niet weten waarom V.V.D. of P. V. d. A. of D'66 of ook de kiezer daar recht op hebben. Zo vind ik het ook fout dat V.V.D. en P. v. d. A. al bij voorbaat van elkaar zeggen dat zij niet met elkaar in een kabinet willen zitten.

Voorzover het genoemde adres uitgaat van het willen laten voortbestaan van een christelijke partijorganisatie met een program dat duidelijk uiting geeft aan een politiek beleid vanuit de radicaliteit van het Evangelie, gevoelen wij daarin een verwantschap met wat wijzelf in ons Program van Actie stellen.

Program van Actie

In dit verband zou ik met nadruk willen opmerken — want je wordt zo gauw door het opgedrukt krijgen van een etiket in een

bepaalde hoek gedrukt — dat ik mij niet identificeer met welke stroming dan ook, ook binnen onze partij, maar dat ik spreek als voorzitter van een partij die zich door officiële uitspraken in beginselprogram en Program van Actie presenteert als politieke partij. En dat doe ik met volle overtuiging en als woordvoerder van het geheel, dat achter de gekozen uitgangspunten staat. En wanneer er over programmatische onderdelen verschil van mening bestaat, dan zeg ik: ik hoop dat wij het daarover eens worden evenals over een door nieuwe inzichten en omstandigheden noodzakelijk blijkende wijziging daarvan, maar dat tast voor mij ons gemeenschappelijk uitgangspunt niet aan.

Ik weet best, dat het ook in onze programs allemaal zo gebrek

kig gezegd is, maar wat wij willen is ons christelijk geloof ook in de politiek beleven.

Het blijft steeds een worsteling om wat het geloof van ons vraagt waar te maken, maar wij zullen wel in onze opstelling ook voor degenen die het met onze uitgangsstelling niet eens zijn, op z'n minst geloofwaardig moeten zijn in die zin dat men ons in het aardse politieke bedrijf ernstig neemt.

En wanneer wij daarvan niet veel echt waar maken, dan is dat iets wat wij ons hebben aan te trekken, vooral wanneer anderen, die het met ons uitgangspunt niet eens zijn, daarop gerechtvaardigde kritiek hebben.

Samenwerking steeds bepleit

Wij hebben straks in deze vergadering van het Partij Convent een open gedachtenwisseling over hetgeen er in onze kring leeft omtrent de partijenontwikkeling in ons land. Het is niet de bedoeling tot bepaalde uitspraken te komen. Zoals reeds gezegd: de K.V.P. en de P. v. d. A. en trouwens ook de C.H.U. moeten nog aan het woord komen. Wij willen toch ook wel weten wat daaruit komt. Bovendien hebben wij ons in de afgelopen tijd voor wat onze eigen opstelling aangaat vrij duidelijk uitgesproken en daar houden wij het voorlopig op. Voorts hebben wij voor wat betreft de relatie met andere partijen in de afgelopen jaren een aantal nogal duidelijke en voor een belangrijk deel zelfs beslissende uitspraken gedaan en wensen geuit. We hebben bepleit een zo nauw mogelijke samenwerking met die partijen, die zich ook in de politiek vanuit het christelijk geloof organisatorisch willen opstellen. Dat betrof met name de K.V.P. en de C.H.U.. Het G.P.V. stelt zich in deze

— ondanks uitnodigingen onzerzijds tot een gesprek — zelf buiten spel. En met de S.G.P. verschillen wij zozeer van mening over essentiële punten van een christelijke politiek, dat contact met haar alleen ten van een christelijke politiek, dat contact met haar alleen zin zou hebben, indien zij zich principieel-politiek bekeert.

Wij hebben — en ik zelf in het bijzonder — gedurende een

groot aantal jaren tot vervelens toe ook hier en daar binnen A de eigen kring moet ik zeggen, omdat het niet aansloeg, met klem gepleit voor een nieuwe reformatorisch-christelijke partij. Dat pleidooi heeft bij onze belangrijkste partner in deze, de C.H.U., en speciaal bij haar leiding geen weerklank gevonden.

Ik moet uit het verloop van zaken tot mijn spijt tot de con- clusie komen, dat dit station nu is gepasseerd. Dat zullen wij l' hebben te aanvaarden. Maar ik heb al gezegd, dat het wat ' waard zou zijn geweest, wanneer in de afgelopen tien jaren C.H.U. en A.R.P. samen het proces zouden hebben doorgemaakt, dat nu de A.R.P. alleen heeft doorgemaakt. Ik zet dit woord doorgemaakt niet tussen aanhalingstekens, want de partij als zodanig heeft zich uitgesproken, ook wanneer geconstateerd moet worden dat niet allen het met haar huidige opstelling op alle punten van harte eens zijn.

Het „gezicht” van de A.R.P.

Want — en dat is het derde beslissende punt waarop ik nog eens zou willen wijzen — wij hebben een proces doorgemaakt, met pijn en moeite enerzijds omdat sommigen uit verontrusting en in het oprechte geloof dat de A.R.P. bezig was haar uit- ganspunten te verloochenen, met vreugde anderzijds omdat anderen, die even oprecht een christelijke politiek in partijverband wilden zichzelf weer herkenden in de huidige opstelling van de A.R. Partij.

Een proces, dat in de verkiezingsprograms van 1963 en voortbouwend daarop in dat van 1967 tot een zeker kristallisatiepunt omtrent de te volgen koers in een officieel partij-document heeft geleid. Niet om daarbij te blijven staan maar om daarover samen verder te denken, samen vooral ook met de jongere generatie, die — nogmaals — vaak eerder dan wij denken van ons ouderen de leiding en verantwoordelijkheid moet overnemen.

Ik dacht in alle bescheidenheid te mogen zeggen, dat de A.R.P. als zich noemende christelijke partij of evangelische

volkspartij
in duidelijker mate dan lange tijd het geval is geweest een eigen gezicht heeft gekregen als een echte politieke partij, die bewust vanuit het Evangelie politiek wil bedrijven, haar program daarnaar opstelt en ook begeert — en ik stem direct toe dat dit het moeilijkste maar tevens het belangrijkste is — dienovereenkomstig in alle menselijke gebrekkigheid in haar praktisch politiek beleid zal moeten handelen.
Dat „gezicht" willen wij houden. Niet als het schoonste van het land. Niet als onverbeterlijk, maar juist als tot voortdurende verbetering (reformatie) zich bereid tonend. Wanneer wij op dit ogenblik van harte aan het gesprek van de achttien deelnemen, dan is het niet de bedoeling — zoals ons dan zo spoedig wordt verweten — dat de anderen ons gezicht in al zijn trekken en formuleringen overnemen, maar wel dat wij het samen over een hernieuwde opstelling vanuit de wortels van het christelijk geloof, in de zin zoals wij en anderen dat bedoelen, eens worden.
Nogmaals de „achttien"
Het gesprek van de achttien, zoals dat thans aan de gang is èn met voortvarendheid èn geduld — die begrippen zijn verenigbaar — moet worden voortgezet is ingezet op initiatief van de voorzitter van de K.V.P., de heer Aalberse, een man voor wie ik grote achting heb, maar naar aanleiding van een uitspraak mijnerzijds in de Deputatenvergadering van januari j.1., dat een gesprek tussen K.V.P., C.H.U. en A.R.P. naar mijn mening broodnodig was om te weten of wij het over de fundamenten van een christelijke politiek en een christelijke partij- formatie in wezen eens zijn.
Ik hoop van ganser harte dat na afloop van het aan de gang zijnde gesprek zal blijken dat dit zo is. Het ligt voor de hand, dat wij — zoals uiteraard ook voor de andere partners geldt — in dit gesprek onze koers inbrengen en in die zin onszelf blijven. Het gevaar bestaat — en die indruk krijg ik zo nu en dan wel eens — dat men in de christen-democratische kring ons A.R.,
in tegenstelling met hetgeen men vanwege vroegere uitspraken van ons had verwacht, als dwarslggers gaat zien. Dat komt naar mijn mening — en ik moet dat weer in alle bescheidenheid zeggen — omdat zowel K.V.P. als C.H.U. eerst nu in

het begin van een ontwikkelingsproces zijn geraakt, als dat wat de A.R.P. al een vrij groot aantal jaren heeft doorgemaakt en dat bij haar tot zekere uitkomsten heeft geleid, die zij niet meer; wil prijs geven, maar ten aanzien waarvan zij hoopt dat wij het daarover met elkander eens worden.

Onze taak

En wanneer wij met elkaar tot een nieuwe opstelling kunnen komen zou ik in het bijzonder willen, dat deze ook aanspreekt hen die elders ook in de politiek hun geloof willen beleven. Want ons verlangen blijft gericht op een verbondenheid, ook in de aardse politiek, van allen die Jezus Christus als Heer van de wereld belijden.

En dan niet om ons van de wereld af te zonderen maar om er middenin te staan, om van onze menselijke samenleving iets te maken, waarin een vrede in gerechtigheid en vrijheid heerst, iets dat heenwijst naar het eeuwig Koninkrijk van God, dat in ons verschiet ligt. Een jagen naar een vernieuwing van de aardse samenleving in volmaaktheid. Dat zal ons niet gelukken. Dat Is Gods zaak. Wij zullen naar Zijn bevel toch maar moeten doen of wij die volmaaktheid bereiken kunnen. Dat is onze, menselijke taak samen met allen die op deze aarde wonen. Een werkelijk vanuit het christelijk geloof niet alleen beleden maar ook beleefde politiek zal zich moeten demonstreren door een daadwerkelijke bereidheid om meer offers te brengen voor het I gemeen en dan speciaal voor de zwakken dan thans het geval is. Dat is overigens geen eis alleen voor het heden of voor het verleden. Zij zal steeds ook in de toekomst blijven gelden. Ons „het goed hebben" kan een zich noemende christelijke politiek volstrekt ongeloofwaardig maken. Dit toch waar te maken zal ons en allen, die dit beseffen, niet licht vallen. Integendeel, het

zal naar het vlees — en dat betreft ons ieder stuk voor stuk, niet gemakkelijk vallen. Maar het zal moeten voor God en de naaste, als wij het Bijbelse Evangelie op ons laten inwerken. Wij blijven zo vaak beneden de maat. Wij denken vaak zo verschrikkelijk lokaal en financieel-economisch, waarbij ik de betekenis van deze facetten ook beslist niet wil ontkennen. Natuurlijk doen andere landen dat ook. En wanneer ik op de algemene beschouwingen in de Tweede Kamer terug zie, dan begrijp ik best welke omstandigheden er toe hebben geleid, dat er niet meer inspiratie van is uitgegaan.

Wij zijn geografisch en ook naar bevolkingsgetal een klein land in deze wereld, maar toch ook weer niet zo klein dat wij ons een politiek van mini-formaat kunnen veroorloven.

Niet alleen horizontaal

En tenslotte zou ik nog eens met nadruk willen stellen, dat wanneer wij de politiek echt vanuit het christelijk geloof willen beleven, wij er geen puur horizontale zaak van medemenselijkheid van mogen maken, maar dat er altijd de verticale lijn naar God en Christus bij te pas komt, juist in ons zicht op de Overheid en in een sociale gerichtheid, in die zin, dat duidelijk blijkt dat de politiek een zaak is betreffende de aardse samenleving en dus een medemenselijke aangelegenheid.

En dan dacht ik, om zo maar enkele namen te noemen, dat ik het daarover met Van Niftrik en Bogaers, maar evenzeer met Aalberse en Tilanus eens ben.